

Jakub Niedbalski

Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki¹

Sport jako narzędzie aktywizacji i społecznej integracji osób z niepełnosprawnością fizyczną

Streszczenie

Celem artykułu jest pokazanie, jak na tle istniejących uwarunkowań prawno-instytucjonalnych realizowana jest koncepcja integracji społecznej osób niepełnosprawnych, w której kluczowe miejsce zajmuje aktywność sportowa. W pierwszej części artykułu, nawiązując do literatury przedmiotu oraz dokonując przeglądu najważniejszych aktów prawnych, zarysowano rolę, jaką przypisuje się aktywności sportowej osób niepełnosprawnych w procesie ich społecznej integracji. Następnie określono zakres pomocy ze strony polskich instytucji państwowych i organizacji pozarządowych we wspieraniu aktywności fizycznej tej kategorii obywateli. W dalszej części artykułu przedstawiono rezultaty podejmowanych działań powyższych podmiotów, odwołując się do bezpośrednich doświadczeń osób niepełnosprawnych. W celu poznania punktu widzenia badanych osób posłużono się wywiadem swobodnym. Analiza i interpretacja materiałów empirycznych oraz danych zastanych prowadzona była zgodnie z zasadami metodologii teorii ugruntowanej. Z przeprowadzonych badań wynika, że osoby niepełnosprawne mają trudności w zaspokajaniu swoich potrzeb związanych z aktywnością fizyczną. Odczuwają też różnego rodzaju niedogodności i zmagają się z ograniczeniami w sferze finansowej, organizacyjnej oraz

---

¹ Instytut Socjologii UŁ, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41, 90-214 Łódź; adres internetowy autora: jakub.niedbalski@gmail.com

społecznej. W związku z tym potrzebne są zmiany w zakresie rozwiązań prawnych oraz instytucjonalnych, zapewniające właściwą realizację idei integracji społecznej osób niepełnosprawnych, w której istotne znaczenie miałyby uprawianie sportu.

Słowa kluczowe: sport, aktywność fizyczna, niepełnosprawność, społeczna integracja

Wprowadzenie

Pomimo zachodzących w ciągu ostatnich lat istotnych przemian w zakresie polityki aktywizacji i integracji osób niepełnosprawnych, nadal trudno jest uznać sytuację przedstawicieli tej kategorii społecznej za adekwatną do ich potrzeb. Świadczą o tym chociażby badania przeprowadzone przez Elżbietę Kryńską i jej zespół (2013, s. 12 i n.), które dowiodły, że życie osób niepełnosprawnych w Polsce można ocenić jako trudne i wymagające wprowadzenia określonych zmian zarówno na poziomie strukturalnym, systemowym, jak i społecznym. W dalszym ciągu dominuje bowiem obraz osoby niepełnosprawnej jako niesamodzielnej, bezbronnej, niepotrafiącej zadbać o siebie i własne interesy. Niepełnosprawni są bardzo często oceniani jako ludzie słabi, lękliwi, wycofani, nerwowi, niepewni siebie bądź niezadowoleni z życia. Cechy te stanowią element stereotypu i uogólnionego obrazu osób niepełnosprawnych w społeczeństwie (Ostrowska 1997, s. 76). Przypinając im etykietkę słabości czy lękliwości, eliminuje się je z wielu dziedzin życia społecznego (Czykwin 2008, s. 32, por. Major, O'Brien 2005). Jednocześnie niepełnosprawni postrzegani są jako osoby zasługujące na współczucie, a nie jako partnerzy różnych przedsięwzięć. Jak podaje Antonina Ostrowska (1997, s. 77), można wyróżnić dwie kategorie czynników, które oddają społeczną charakterystykę osoby niepełnosprawnej. Jest to zarówno koncentrowanie się na słabościach i ograniczeniach psychicznych jednostki, jak i akcentowanie wszystkich tych cech, które utrudniają jej interakcje z otoczeniem. Negatywne postawy wobec niepełnosprawnych wynikają z wysokiej pozycji, jaką w hierarchii wartości zajmują: zdrowie, sprawność fizyczna, siła, sukces, produktywność, zamożność, niezależność (Kosowska 2003, s. 3). Zdaniem Romana Ossowskiego na sytuację osób niepełnosprawnych szczególnie wpływ mają następujące czynniki: właściwości społecznego otoczenia, widoczność niepełnosprawności oraz stan materialny osób niepełnosprawnych (Ossowski, 1999, s. 284–286; por. Nowak 2005, s. 49). Znajdując się w niekorzystnym położeniu społecznym, osoby niepełnosprawne — podkreśla Ryszard Szarfenberg (2008, s. 4) — mogą mieć równocześnie problemy z podmiotowością, wolnością wyboru, równouprawnieniem i pozytywnym wizerunkiem społecznym.

Negatywne postawy i oczekiwania ludzi sprawnych wobec osób niepełnosprawnych mają ujemny wpływ na zachowanie tych ostatnich w stosunku do siebie i do ludzi zdrowych. Utrudniają przystosowanie się i akceptowanie własnej niepełnosprawności, zniechęcają do podejmowania wysiłku, a czasem rodzą poczucie pogardy dla samego siebie i swojej niepełnosprawności. Z tego względu osoby niepełnosprawne borykają się nie tylko z problemami zdrowotnymi, ale zazwyczaj także z ograniczeniami w funkcjonowaniu

na płaszczyźnie społecznej, zawodowej czy ekonomicznej. Szczególnie negatywnie odczuwane są przez nie bariery utrudniające pełnienie określonych ról społecznych a także uczestnictwo w różnych kontekstach życia społecznego. Procesy dehumanizacji związane z wykluczeniem w skrajnych wypadkach mogą też prowadzić do wzrostu poczucia winy, a nawet osłabienia czy utraty identyfikacji z innymi i ich reifikacji (Czykwin 2008, s. 20).

Z tego względu nieustannie podejmuje się starania, aby zapobiegać wszelkim tego typu sytuacjom bądź minimalizować ich skutki. Dlatego też prowadzone są szeroko zakrojone działania na rzecz integracji i normalizacji życia osób niepełnosprawnych. Robi się to na wiele sposobów, przy czym za szczególnie istotne uznaje się wszechstronne aktywizowanie osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia.

Jedną z takich form aktywności jest sport (Pieszak 2012, s. 136). Aleksandra Łuszczynska (2011) dowodzi, że zadowolenie z uprawiania aktywności fizycznej lub sportu to jeden z determinantów jakości życia ludzi niepełnosprawnych. Z kolei według Zofii Żukowskiej (2006, s. 126) człowiek niepełnosprawny może nie tylko żyć normalnie, ale też czerpać z życia radość, a jedną z dróg do osiągnięcia tego celu jest sport. Można postrzegać sport jako szansę zarówno indywidualnego rozwoju jednostki, jak i jej społecznej integracji. Należy jednak zaznaczyć, że aby sport mógł spełniać powyższe funkcje, niezbędne są określone rozwiązania na poziomie legislacyjnym, powołanie odpowiednich instytucji, których celem będzie wspieranie aktywności osób niepełnosprawnych, a także szeroko zakrojone działania prowadzone w obrębie grup samopomocowych oraz organizacji pozarządowych (Tasiemski, Koper 2013, s. 129).

W związku z tym, odwołując się do literatury przedmiotu, ukazę rolę i znaczenie, jakie przypisuje się działalności sportowej osób niepełnosprawnych w procesie ich społecznej integracji oraz aktywizacji.

Przy czym przez integrację będę rozumiał proces włączania osób niepełnosprawnych we wszelkie sfery życia ludzi sprawnych na zasadach równouprawnienia i koegzystencji, zaś przez aktywizację — działania zmierzające do wytworzenia warunków umożliwiających osobom niepełnosprawnym przyjęcie czynnej postawy życiowej, a więc mającej na celu zwiększenie zakresu ich samodzielności i niezależności. Zgodnie z przyjętymi w niniejszym artykule założeniami, w obydwu tych procesach kluczową rolę odgrywa aktywność fizyczna, w tym uprawianie sportu.

Nota metodologiczna badań

Przywołując niektóre rozwiązania normatywne regulujące sposób oraz charakter zaangażowania polskich instytucji państwowych i organizacji pozarządowych w dziedzinie sportu, w artykule wskazuję na potencjalny zakres wsparcia aktywności fizycznej osób niepełnosprawnych świadczonego przez te podmioty. Przy czym zasadniczą część artykułu opiera się na badaniach własnych², zaś głównym ich celem jest skonfrontowanie

---

² Badania, które posłużyły do napisania niniejszego tekstu, stanowią część większego projektu dotyczącego sytuacji życiowej osób niepełnosprawnych podejmujących aktywności sportową, reali-

założeń teoretycznych, podstaw prawnych, a także rozwiązań systemowych z sytuacją osób niepełnosprawnych angażujących się w aktywność fizyczną. Odwołując się do bezpośrednich doświadczeń przedstawicieli środowiska osób niepełnosprawnych uprawiających różne formy i rodzaje sportu, przedstawiam rezultaty podejmowanych działań opisanych wcześniej podmiotów, a także ich relatywny wpływ na życie ludzi z dysfunkcjami fizycznymi.

Ważną częścią badań była analiza funkcjonowania instytucjonalnych mechanizmów wspierania osób niepełnosprawnych. W moich badaniach skoncentrowałem się na zagadnieniu zdolności struktur administracji publicznej do kreowania, i wdrażania instrumentów rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych za pośrednictwem wspierania aktywności sportowej.

W trakcie badań podjąłem próbę weryfikacji hipotezy o niewystarczającym zakresie wsparcia instytucjonalnego osób niepełnosprawnych w dziedzinie aktywności sportowej, biorąc pod uwagę takie kwestie, jak ograniczenie środków finansowych i materialnych oferowanych przez państwo, niespójność przepisów prawnych oraz niekonsekwencja rozwiązań systemowych.

W badaniach odniosłem się także do hipotezy o niewykorzystanym w pełni zakresie wsparcia osób niepełnosprawnych przez podmioty należące do trzeciego sektora, które w założeniach mają współwytłaczać zadania państwa między innymi w dziedzinie upowszechniania i organizowania aktywności sportowej.

W związku z tym skoncentrowałem uwagę na kwestii niedostatecznego rozwoju systemu prawnoinstytucjonalnego w Polsce, który pomimo wdrażanych zmian nadal nie jest w stanie skutecznie realizować polityki demarginalizacji osób niepełnosprawnych, a tym samym ich społecznej integracji i aktywizacji. Na tym tle ważną częścią badania była analiza warunków i jakości życia osób niepełnosprawnych uwzględniająca możliwości i życiowe ograniczenia, wynikające z zakresu zachowanej sprawności, którą można jednak poprawić dzięki aktywności sportowej.

W ramach badań podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy istniejący w Polsce system instytucjonalno-prawny w wystarczającym zakresie wspiera działania aktywizujące i integrujące osoby niepełnosprawne fizycznie za pomocą uprawiania przez nie sportu. Było to zatem pytanie o skuteczność działań w osiąganiu pozytywnych rezultatów w dziedzinie włączenia społecznego osób niepełnosprawnych fizycznie za pośrednictwem sportu.

Materiał badawczy wykorzystany w niniejszym opracowaniu stanowią dane zastane w postaci różnego rodzaju dokumentów (m.in. akty prawne i komentarze do nich), a także osobiste doświadczenia osób niepełnosprawnych, które są aktywne fizycznie, uczestnicząc w różnych formach sportu. Z przedstawicielami tej kategorii osób niepełnosprawnych zostały przeprowadzone wywiady swobodnie nieustrukturyzowane. Stosując triangulację danych, w badaniach wykorzystano także zapisy z obserwacji poczynionych podczas spotkań i imprez sportowych, treningów oraz konsultacji.

W grupie badawczej znalazły się osoby niepełnosprawne fizycznie, z ograniczoną sprawnością motoryczną. Były wśród nich osoby z porażeniem cztero- i dwukończynowym, porażeniem mózgu, a także po amputacjach kończyn dolnych. Dobór kolejnych przypadków miał charakter teoretyczny (*theoretical sampling*) i opierał się na metodzie ciągłego porównywania (*constant comparative method*). W poszukiwaniu kolejnych danych do porównań starano się dobierać zarówno bardzo różne, jak i podobne do siebie przypadki, by uchwycić maksymalnie dużo warunków różnicujących występowanie kategorii oraz ich wzajemnych powiązań (Glaser 1978, s. 45–53; Charmaz 2009, s. 74). Z tego względu kolejne przypadki były dobierane na podstawie bieżących ustaleń analitycznych, nie zaś odgórnie ustalonych przed badaniem założeń (Glaser, Strauss 1967, s. 45). W związku z tym w badanej grupie znalazły się osoby reprezentujące różne rodzaje niepełnosprawności ruchowej, będące w różnym wieku, należące do obydwu płci. Dobór przypadków trwał aż do momentu osiągnięcia teoretycznego nasycenia (*theoretical saturation*) wygenerowanych kategorii analitycznych (tamże, s. 61).

Analiza i interpretacja materiału badawczego prowadzona była zgodnie z zasadami metodologii teorii ugruntowanej (Charmaz 2009; Glaser 1978; Glaser, Strauss 1967; Strauss, Corbin 1990; Konecki 2000; Gorzko 2008). Motywem wyboru wskazanej metody była chęć odkrycia sposobów życia, działań jednostkowych i procesów tworzenia znaczeń, a zatem „poznawania rzeczywistości społecznej z punktu widzenia tworzących tę rzeczywistość podmiotów” (Wyka 1993, s. 34).

Aktywność sportowa osób niepełnosprawnych i jej znaczenie w procesie społecznej integracji

W sporcie osób niepełnosprawnych od początku podkreślano jego funkcję zdrowotną i leczniczą oraz integrującą środowisko niepełnosprawnych i pełnosprawnych członków społeczeństwa (Nigel, Smith 2009; Tasiemski, Koper 2013, s. 128). Skutecznie służy on integracji osób niepełnosprawnych ze społecznością ludzi zdrowych, wspiera proces aktywizacji zawodowej i poprawia stan zdrowia (Femniak 2006, s. 65). Z tego względu uważa się, że sportowe formy rehabilitacji odgrywają fundamentalną rolę w przygotowywaniu osób niepełnosprawnych do jak najpełniejszego uczestnictwa w życiu społecznym, zawodowym i rodzinnym (Molik, Morgulec-Adamowicz, Kosmol 2008, s. 8). Na tej podstawie opiera się przekonanie, że sport pomaga w przezwyciężaniu lęków, osamotnienia i kompleksów. Sport jako jedna z podstawowych form aktywności fizycznej służy zaspokajaniu potrzeb jednostki niezbędnych z punktu widzenia jej prawidłowego rozwoju fizycznego, społecznego i psychicznego (Tasiemski, Kennedy, Gardner, Taylor 2005). W związku z tym aktywność sportową osób niepełnosprawnych nierzadko ujmuje się jako „formę uczestnictwa w kulturze fizycznej, której głównym celem jest utrzymanie i rozwój sprawności funkcjonalnej odzyskanej w procesie rehabilitacji leczniczej, a w przypadku osób wyrażających potrzebę współzawodnictwa, dążenie do osiągnięcia jak najlepszych rezultatów” (Tasiemski, Koper 2013, s. 117).

Zgodnie ze słowami prekursora sportu osób niepełnosprawnych fizycznie, Ludwiga Guttmanna, „dla osoby niepełnosprawnej sport powinien być skutecznym środkiem przywracania kontaktu ze światem zewnętrznym, ułatwiając integrację tych osób ze społecznością obywatelską” (Sobiecka 1999, s. 119 za: Guttmann 1976).

Aktywność sportowa osób niepełnosprawnych ma więc istotne znaczenie w życiu poszczególnych jednostek, przyczyniając się do ich integracji i adaptacji w społeczeństwie. Przy czym, biorąc pod uwagę wielowątkowość i wieloaspektowość uprawiania sportu, można aktywności tej przypisać różne funkcje. Po pierwsze, aktywność sportową traktuje się jako atrakcyjny rodzaj usprawniania ruchowego, wykorzystujący naturalne formy ruchu. Po drugie, to wszechstronne oddziaływanie na osobę, które może być źródłem pozytywnych doświadczeń w różnych obszarach jej funkcjonowania. Po trzecie, sport jest traktowany jako intensywne doświadczenie różnych aspektów własnej cielesności, pozwala rozpoznać rzeczywiste możliwości organizmu, wspomagając w ten sposób zarządzanie własnym ciałem. Po czwarte, działalność sportowa sprzyja inicjowaniu i rozwijaniu własnej aktywności przez osoby niepełnosprawne (Tasiemski, Koper 2013, s. 126).

Współczesnym pojęciem, które łączy zróżnicowane przejawy uczestniczenia osób niepełnosprawnych w aktywności fizycznej, jest adaptowana aktywność fizyczna, AAF (ang. *adapted physical activity*), zwana też dostosowaną aktywnością ruchową (Tasiemski, Koper 2013, s. 122). Istotnym elementem AAF jest sport adaptowany (ang. *adapted sport*), czyli sport zmodyfikowany lub stworzony z myślą o indywidualnych, specjalnych potrzebach osób niepełnosprawnych. Zgodnie z aktualną definicją, AAF to interdyscyplinarna dziedzina nauki ukierunkowana na rozpoznawanie i wyjaśnianie indywidualnych różnic w zakresie aktywności fizycznej. Obejmuje ona aspekty zarówno badań naukowych, jak i świadczenia usług. Akcentuje i wspiera postawę akceptacji wobec odmienności, opowiadając się za powszechnym dostępem do sportu i nawołując do aktywnego stylu życia. Promuje nowe rozwiązania i inicjatywy związane z aktywnością fizyczną, zalecając tworzenie kompleksowych programów i systemów wsparcia, wzmocnienia i upodmiotowienia jednostek (Tasiemski, Koper 2013, s. 123).

Rozpowszechnienie idei AAF spowodowało, że znaczenie aktywności fizycznej dla jakości życia osób niepełnosprawnych zostało powszechnie dostrzeżone, czego rezultatem jest podejmowanie szeregu inicjatyw w tym zakresie. W tym celu dokonuje się istotnych przemian w systemie legislacyjnym, powoływane są nowe instytucje, które mają za zadanie wspieranie szeroko rozumianej aktywności osób niepełnosprawnych. Podejmowane są też działania pozainstytucjonalne — w głównej mierze realizowane w obrębie grup samopomocowych. Ważną rolę w tym procesie odgrywają także organizacje pozarządowe działające na rzecz środowiska osób niepełnosprawnych (Tasiemski, Koper 2013, s. 129). Z tego względu poniżej zostały przedstawione środki i zakres pomocy, jaką oferuje państwo polskie oraz organizacje pozarządowe na rzecz działań rehabilitacyjnych i upowszechniania sportu wśród tej kategorii obywateli.

Instytucjonalno-prawne uwarunkowania rozwoju aktywności sportowej osób z niepełnosprawnością fizyczną

W polskim prawie przewidziano szereg aktów normatywnych, które mają chronić interesy osób niepełnosprawnych, w tym także w zakresie ich prawa do aktywności fizycznej i uprawiania sportu. Prawa osób niepełnosprawnych są w Polsce gwarantowane przede wszystkim przez Konstytucję RP z 2 kwietnia 1997 r. Zgodnie z jej zapisami nikt (a więc także osoba niepełnosprawna) nie może być dyskryminowany w życiu politycznym społecznym czy gospodarczym w jakikolwiek sposób (art. 31 pkt 2)³. Oznacza to również swobodę podejmowania aktywności fizycznej i uprawiania sportu. Do aktów rangi ustawowej mających największe znaczenie dla możliwości rozwoju osób niepełnosprawnych należy także ustawa o rehabilitacji zawodowej i sportowej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Prawo osób niepełnosprawnych do uczestnictwa w kulturze fizycznej zostało także zagwarantowane w ustawie o kulturze fizycznej, w której stwierdzono, że „obywatele, bez względu na wiek, płeć, wyznanie, rasę i rodzaj niepełnosprawności — korzystają z równego prawa do różnych form kultury fizycznej” (art. 1 ust. 1). W Polsce obowiązuje ponadto szereg innych regulacji prawnych umożliwiających aktywne uczestnictwo w sporcie osobom niepełnosprawnym. Wśród tych regulacji szczególne znaczenie posiada prawo o stowarzyszeniach, a także rozporządzenie właściwego ministra ds. sportu, dotyczące m.in. zasad i trybu przyznawania stypendiów sportowych członkom kadry paralimpijskiej, a także nagród za osiągnięcie wysokich wyników sportowych (Gryglewicz, Smoleń 2006, s. 43).

Należy także zaznaczyć, że Polska jest zobligowana do przestrzegania rozwiązań prawnych wynikających z jej członkostwa w organizacjach międzynarodowych. W tym kontekście szczególne miejsce zajmuje nasza obecność w Unii Europejskiej, co w przypadku osób niepełnosprawnych przełożyło się na przyjęcie przez Polskę tzw. Karty Praw Osób Niepełnosprawnych, w której stwierdzono m.in., że osoby niepełnosprawne mają prawo do pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, społecznym, a także sportowym, odpowiednio do swoich potrzeb i zainteresowań. Ponadto istotne znaczenie dla osób niepełnosprawnych ma ratyfikowana przez Polskę w 2012 r. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, która uwzględnia zagadnienia dotyczące uczestnictwa w życiu społecznym tej kategorii obywateli, w tym także poprzez sport⁴. Zawarto w niej szereg zapisów mówiących między innymi o poszanowaniu godności osobistej, indywidualnej autonomii, o swobodzie dokonywania własnych wyborów oraz poszanowaniu niezależności jednostki, o pełnym uczestnictwie w życiu społecznym, a także o poszanowaniu odmienności oraz gwarantowaniu równych szans dla osób niepełnosprawnych (Tasiemski, Koper 2013, s. 127).

³ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

⁴ Ustawa z dnia 15 czerwca 2012 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006, Dz. U. z 2012 r., poz. 882.

Realizacją praw osób niepełnosprawnych wynikających z wyżej wymienionych aktów prawnych zajmują się powołane do tego organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe. Organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego tworzą także warunki prawno-organizacyjne i ekonomiczne do rozwijania sportu osób niepełnosprawnych. Naczelnym organem administracji rządowej odpowiedzialnym za realizację zadań w dziedzinie sportu osób niepełnosprawnych w Polsce jest minister sportu i turystyki. Innym organem administracji rządowej w Polsce mającym zasadniczy wpływ na możliwość rozwoju osób niepełnosprawnych, w tym także na ich uczestnictwo w sporcie jest minister pracy i polityki społecznej, któremu podlega Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w randze sekretarza stanu. Do realizacji zadań wynikających z programów rządowych na rzecz osób niepełnosprawnych utworzono Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Część środków, jakimi dysponuje Fundusz, jest przekazywana na dofinansowanie rehabilitacji leczniczej, społecznej i zdrowotnej, w tym również sportu osób niepełnosprawnych (Gryglewicz, Smoleń 2006, s. 43).

Poza urzędami centralnymi, zadania w dziedzinie sportu osób niepełnosprawnych wykonują komórki organizacyjne administracji rządowej, a także organy samorządu terytorialnego. W pierwszym wypadku zadania te należą do kompetencji wojewodów, którzy swoją działalność w tym zakresie prowadzą za pomocą specjalnych komórek organizacyjnych w urzędach wojewódzkich. W ich obrębie mogą być podejmowane inicjatywy tworzenia zespołów zadaniowych do rozwiązywania określonych problemów, np. w dziedzinie sportu osób niepełnosprawnych. W drugim wypadku istotna rola w systemie organizacji sportu niepełnosprawnych przypadła podmiotom samorządu terytorialnego na szczeblu województwa, powiatu i gminy. Warto tutaj wspomnieć o ustawowym zapisie nakładającym na samorządy obowiązek finansowania sportu osób niepełnosprawnych ze środków PFRON w ramach rehabilitacji społecznej. Jednakże w praktyce zapis ten jest tylko w niewielkim stopniu wykorzystywany. Natomiast znacznie częściej bywa tak, że organy administracji –zarówno rządowej, jak i samorządowej, które realizują zadania w dziedzinie sportu osób niepełnosprawnych, są wspierane przez organizacje pozarządowe, a wśród nich fundacje i stowarzyszenia. Szczególne miejsce w tej dziedzinie zajmuje powstały w roku 1998 Polski Komitet Paraolimpijski, będący związkiem stowarzyszeń i innych osób prawnych. Został on powołany w celu zapewnienia udziału polskim sportowcom niepełnosprawnym w igrzyskach paraolimpijskich oraz reprezentowania naszego kraju w Międzynarodowym Komitecie Paraolimpijskim. Wcześniej funkcję tę pełnił Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”, który jest obecnie jedną z największych organizacji działających na rzecz upowszechniania i rozwoju sportu osób niepełnosprawnych — w formie wycynowej i rehabilitacyjnej. W sumie realizacją zadań w dziedzinie sportu osób niepełnosprawnych w Polsce zajmuje się kilkadziesiąt organizacji pozarządowych działających zarówno na lokalnym, jak i ogólnopolskim forum (Gryglewicz, Smoleń 2006, s. 43–44).

W literaturze naukowej, a także zgodnie z deklaracjami klubów i stowarzyszeń sportowych, przyjęło się im przypisywać bardzo wiele rozmaitych funkcji, z których kilka można uznać za szczególnie istotne. Po pierwsze, jest to funkcja stabilizacyjna, co oznacza, że

organizacje te przyczyniają się do rozwiązywania problemów będących konsekwencją procesu zróżnicowania społecznego (Woods 2006; Heinemann 1989, s. 146). Po drugie, stowarzyszenia mogą spełniać funkcję integracyjną, ponieważ stwarzają swym członkom możliwości interakcji, dostarczają symboli i pielęgnują tradycje, a tym samym przyczyniają się do umocnienia poczucia przynależności do grupy (Heinemann 1989, s. 147). Po trzecie, stowarzyszenia spełniają funkcję tożsamościowotwórczą, przełamują bowiem społeczną izolację jednostki, otwierając przed nią nowe możliwości szerokiej komunikacji. W zakresie działania stowarzyszeń mogą się ujawnić różnorakie możliwości potwierdzania własnego „ja” przez grupę. Po czwarte, stowarzyszenia otwierają przed jednostką płaszczyzny bezpośredniego doświadczenia i działania, co umożliwi zyskać pewność siebie i zaufanie do siebie samej, a tym samym pozwala przezwyciężyć poczucie wyobcowania (Heinemann 1989, s. 149).

Warto również podkreślić, że zgodnie z aktualnymi międzynarodowymi założeniami obowiązującymi w rehabilitacji i sporcie, a także polityce społecznej, osoba niepełnosprawna powinna być traktowana jako partner a jednocześnie klient, który świadomie wybiera najbardziej odpowiadającą mu — a dostępną w środowisku — ofertę z zakresu aktywizacji fizycznej, społecznej czy zawodowej. Dlatego też głównym zadaniem wspólnego systemu rehabilitacji jest rozpoznanie rzeczywistych potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności i na tej podstawie przygotowanie atrakcyjnej, odpowiednio zróżnicowanej i dostosowanej oferty przeznaczonej dla tej kategorii obywateli. Oferta taka powinna zawierać rozwiązania, które stymulowałyby wszechstronny rozwój osób z różnymi dysfunkcjami w taki sposób, aby umożliwić im jak najpełniejsze uczestnictwo w różnych dziedzinach życia (Tasiemski, Koper 2013, s. 114).

Urzeczywistnianie idei społecznej integracji przez sport w opinii osób z niepełnosprawnością fizyczną

Pomimo wymienionych wcześniej rozwiązań w ramach systemu propagowania, wsparcia i rozwijania aktywności fizycznej wśród osób niepełnosprawnych, na który to system składają się zarówno instytucje państwowe — szczebla centralnego i lokalnego, jak i organizacje trzeciego sektora, nadal istnieje wyraźna potrzeba uregulowania spraw dotyczących nie tylko powszechnej dostępności, ale także źródeł finansowania sportu osób niepełnosprawnych.

Sytuacja ta ma miejsce zarówno w sporcie wyczynowym, jak i rekreacyjnym. I w jednym, i w drugim wypadku osoby badane w swoich wypowiedziach podkreślały, że chociaż istnieją określone akty prawne, bardzo często nie mają one praktycznego zastosowania lub po prostu ich zapisy nie są właściwie realizowane bądź wdrażane. Takim przykładem są chociażby niedawne, bo wprowadzone w 2012 r., zmiany w prawie polskim dotyczące sportowców niepełnosprawnych będących członkami kadr narodowych⁵. Wbrew

---

⁵ Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 15 października 2012 r. w sprawie stypendiów sportowych dla członków kadry narodowej, Dz. U. z 2012 r., poz. 1130.

wcześniejszym zapowiedziom władz, nie rozwiązały one istniejących problemów, a nawet przyczyniły się do pojawienia kolejnych. Przede wszystkim nie wzięto pod uwagę specyfiki sportu osób niepełnosprawnych, polegającej między innymi na podziale na kategorie startowe i wynikającej stąd stosunkowo niewielkiej liczbie zawodników biorących udział w zawodach w danej grupie. W efekcie, jeżeli w jakiejś konkurencji nie startuje przynajmniej 12 zawodników (lub 8 drużyn), wówczas sportowiec, nawet jeśli stanie na podium, nie będzie mógł liczyć na stypendium (§ 5.1). W ten sposób dochodzi do sytuacji, w których sportowcy osiągający wysokie lokaty mogą być pozbawieni gratyfikacji finansowych, tylko ze względu na to, że nie było wymaganej ustawą liczby konkurentów, co jest zupełnie od nich niezależne.

„Jak tak patrzę na przestrzeni iluś tam lat wstecz, to muszę powiedzieć, że jakieś zmiany to da się zauważyć tak od niespełna dekady, ale taki niby skok to nastąpił dopiero po paraolimpiadzie w Londynie. Wtedy trochę się zrobiło szumu wokół nas, że telewizja publiczna, mówiąc brzydko, nas olała, to wtedy były zapewnienia i Pani Minister [sportu — *J.N.*] też występowała i obiecała, że już teraz to się zmieni, i czego tam jeszcze nie było [śmiech]. No i nawet zmiany są, bo po 2012 roku zmieniło się prawo, tak że zostaliśmy mniej więcej zrównani ze sportowcami pełnosprawnymi [...] przynajmniej w pewnym zakresie, ale nie uwzględniono w tym wszystkim różnic między nami a sportowcami pełnosprawnymi i teraz wiele osób może się pożegnać ze stypendiami” [fragment wypowiedzi paraolimpijczyka].

Biorąc pod uwagę fakt, że zadaniem władz państwowych powinno być dążenie do profesjonalizacji sportu wyczynowego osób niepełnosprawnych, opisaną powyżej regulację należy uznać za całkowicie nietrafną. Niestety, osoba, która pomimo uzyskania dobrych wyników nie zakwalifikuje się do otrzymania stypendium, straci możliwość finansowania w całym przyszłym sezonie. W tej sytuacji niepełnosprawny sportowiec bardzo często zostaje zmuszony do podjęcia innego, dodatkowego zajęcia, które pozwoli mu utrzymać siebie oraz swoją rodzinę. W rezultacie odciąga go to od sportu i sprawia, że niemożliwe staje się pełne zaangażowanie w jego uprawianie.

„Cóż mogę powiedzieć. Jeśli nie masz akurat szczęścia i wystarczającej liczby startujących z tobą zawodników, to nie otrzymasz stypendium. A żyć z czegoś trzeba, i utrzymać rodzinę, jak się ją ma, też jakoś trzeba, więc to, co robię, robię na tyle, na ile mogę, bo niestety pracować muszę i z innych obowiązków też nikt mnie nie zwolni” [fragment wypowiedzi paraolimpijczyka].

Zdaniem przedstawicieli środowiska, sytuacji nie są w stanie poprawić inne źródła finansowania działalności sportowej, bowiem sport niepełnosprawnych jest w Polsce tylko w niewielkim stopniu wspierany przez sponsorów (co różni nas od krajów Europy Zachodniej, ale także Stanów Zjednoczonych, Chin, Rosji, a nawet Ukrainy). Jedynie znikoma część sportowców może liczyć na ofertę tego rodzaju wsparcia ze strony niezależnego podmiotu. Wynika to między innymi z nadal stosunkowo niewielkiego zainteresowaniem mediów ogólnopolskich wydarzeniami z udziałem sportowców niepełnosprawnych. Z punktu widzenia firm oraz innych podmiotów działających na zasadach komercyjnych, takie wsparcie nie ma wyraźnego uzasadnienia ekonomicznego, co praktycznie przekreśla

szanse niepełnosprawnych sportowców na sponsorowanie⁶. W ten sposób droga do pozabudżetowych źródeł finansowania jest w dużej mierze zamknięta, a to nie tylko znacznie utrudnia rozwój sportu, ale też powoduje coraz większą frustrację i zniechęcenie wśród sportowców niepełnosprawnych.

„Bo niestety nasz sport, i to jest kolejny problem, nie cieszy się dużym zainteresowaniem sponsorów. Mówią „fajnie, że to robicie”, ale nikt praktycznie nie idzie o krok dalej. Naprawdę sponsoring, poza poszczególnymi, pojedynczymi zawodnikami praktycznie nie istnieje. No, ja odziedziczyłem sytuację, w której w polskim związku nie mamy ani jednego faktycznego sponsora” [przedstawiciel działaczy związkowych ogólnopolskiej organizacji].

Problemy te dostrzega również Andrzej Gryglewicz (2005, s. 287–288), który do najważniejszych przyczyn problemów finansowych sportowców niepełnosprawnych, poza niewielkim zainteresowaniem ze strony sponsorów oraz brakiem odpowiedniego zabezpieczenia przez budżet państwa środków na podstawową działalność sportową, zalicza również niesprzyjający i skomplikowany system podatkowy, niską skuteczność i bezradność działaczy w pozyskiwaniu innych źródeł finansowania, a także brak przygotowania stowarzyszeń i klubów do współpracy z podmiotami działającymi na zasadach komercyjnych. Podobnego zdania są sami sportowcy niepełnosprawni. Winą za panującą sytuację obciążają oni zarówno obowiązujące rozwiązania systemowe, jak i ludzi sprawujących nad nimi nadzór oraz odpowiedzialnych za zarządzanie poszczególnymi organizacjami, którzy nie zawsze potrafią umiejętnie realizować powierzone im zadania⁷.

„U nas władze, jak siedziały te same, tak siedzą i nic praktycznie nie robią. Póki nie zmieni się ktoś na górze, to nie ma co liczyć, że coś się poprawi. To są ludzie ci sami od lat i dobrze im jest tak, jak jest, ale tak się nie da, bo świat idzie dalej, a my w miejscu stoimy niestety” [fragment wypowiedzi niepełnosprawnego sportowca].

Sytuacja w sporcie powszechnym osób niepełnosprawnych także nie jest najlepsza, bowiem poziom dofinansowania tej kategorii obywateli jest nie tylko za mały w stosunku do ich faktycznych potrzeb, ale też kilkakrotnie mniejszy w porównaniu z zakresem subwencjonowania kultury fizycznej osób pełnosprawnych. Sytuacji tej nie są także w stanie

---

⁶ Warto zaznaczyć, że ta sytuacja ulega stopniowo zmianie, a tendencje w rozwiniętych krajach Europy oraz w Stanach Zjednoczonych zmiernają w kierunku nie tylko powszechnego wspierania sportowców niepełnosprawnych przez prywatnych sponsorów, ale też coraz większego zaangażowania osób niepełnosprawnych w różnego rodzaju kampanie reklamowe. W Polsce w dalszym ciągu potencjał ekonomiczny niepełnosprawnych sportowców nie został odkryty, choć można dostrzec pewne symptomy poprawy sytuacji, a kolejne lata mogą przynieść istotny przełom w tej kwestii (zob. Sahaj 2013, s. 33–34).

⁷ Opisana sytuacja dotyczy przede wszystkim „tradycyjnych” rozwiązań systemowych opartych na związkach sportowych. Większą dynamiką i innowacyjnością odznaczają się jednak niektóre organizacje należące do trzeciego sektora, które wspierają osoby niepełnosprawne również w zakresie ich aktywności sportowej. Jako przykład może tutaj służyć chociażby fundacja Anny Dymnej „Mimo Wszystko”.

w istotny sposób poprawić takie zadania, jak chociażby „Promowanie i wspieranie rozwoju sportu dla wszystkich”, mimo że w 2014 r. rozdysponowano pomiędzy podmioty je realizujące przeszło 13 mln złotych.

Ograniczenie systemowe oraz niewystarczające nakłady finansowe powodują, że pozytywne aspekty uprawiania sportu przez osoby niepełnosprawne nie są w pełni wykorzystywane w procesie ich rehabilitacji. To zdecydowanie zmniejsza zasięg oddziaływania tego rodzaju aktywności i spowalnia proces integracji społecznej, na który — co zostało podkreślone już wcześniej — ważny wpływ ma zaangażowanie w sport oraz inne formy aktywności fizycznej. Potwierdzają to również same osoby niepełnosprawne, czego dobrym przykładem jest poniższa wypowiedź.

„Niby są zmiany i niby coś się dzieje, ale tak naprawdę to jest jeszcze dużo do zrobienia. I to wcale nie chodzi o to, że jakimś malkontentem jestem, ale po prostu staram się żyć tak normalnie, jak każdy i mam z tym niestety problemy. No, weźmy to, co jest tutaj [na hali sportowej — *J.N.*], to my wszystko mamy stare, przechodzone, takie odpadki po innych. To ja się nie dziwię, że wiele osób, które nawet by chciały spróbować, po prostu się zniechęca, bo albo nie ma dla nich odpowiedniego sprzętu, albo ten, który jest, w ogóle nie nadaje się do użycia. I co taka osoba przyjdzie, posiedzi sobie i poogląda, to tak samo przed telewizorem może, nie wychodząc z domu” [fragment wypowiedzi osoby niepełnosprawnej uprawiającej sport amatorski].

Przedstawione do tej pory trudności związane z funkcjonowaniem systemu wsparcia osób niepełnosprawnych, m.in. w zakresie realizacji funkcji propagowania aktywności fizycznej oraz sportu, nie są jedynymi, które negatywnie wpływają na jego obecny stan. Bardzo poważnym problemem jest także niewystarczająca liczba ośrodków, które byłyby w odpowiedni sposób przystosowane do realizacji tego rodzaju funkcji, a spośród istniejących, wiele wymaga natychmiastowej naprawy i modernizacji (Stanisławski 2004).

„Ja do X już od jakiegoś czasu staram się nie zabierać ludzi, tylko jeździmy tutaj, bo w X nie ma dobrej bazy. Sam wiesz, że tam wszystko jest stare i wiele rzeczy nie jest dla ludzi niepełnosprawnych przystosowane. Należałoby sporo zmienić i zainwestować, bo generalnie nasza infrastruktura nie jest dobra i odstaje od tego, co jest teraz na świecie” [fragment wypowiedzi trenera niepełnosprawnych sportowców].

Wszystko to sprawia, że tylko niewielki odsetek ludzi niepełnosprawnych może faktycznie z nich korzystać, a zdecydowana większość jest praktycznie tej możliwości pozbawiona. Gdy jeszcze dodamy to tego nierównomiernie rozwiniętą infrastrukturę (znacznie gorszą na wsi i w małych miastach niż w większych aglomeracjach) oraz mało wydajny obieg informacji dotyczących różnych inicjatyw społecznych na rzecz osób niepełnosprawnych (w tym właśnie związanych z ich aktywizowaniem przez sport), to okazuje się, że zamiast integrować, system ten wprowadza dodatkowe podziały. Dotyczy to osób chcących uprawiać zarówno sport amatorski, jak i wyczynowy.

„Z mamą przeprowadziliśmy się do Warszawy, bo po wypadku, jak już byłam na wózku, to w miejscowości, w której mieszkałam, nie było możliwości tańca [...], zresztą tam generalnie były znacznie mniejsze możliwości i gorsze warunki dla osoby takiej jak ja, czyli na wózku” [fragment wypowiedzi osoby niepełnosprawnej].

Przytoczony powyżej fragment wypowiedzi dobrze uświadamia, dlaczego tak niewiele potencjalnie zainteresowanych osób wie o sporcie niepełnosprawnych, a jeszcze mniej może go uprawiać. Biorąc ponadto pod uwagę, że czołowi przedstawiciele sceny politycznej wykazują zerowe lub w najlepszym razie niewielkie zainteresowanie sprawami osób niepełnosprawnych, i to nawet przy okazji ważnych wydarzeń, takich jak kampanie przedwyborcze⁸, trzeba dojść do wniosku, iż zamiast stwarzać realne możliwości rozwoju i społecznej integracji, obecny system legitymizuje i utrwała niekorzystny dla niepełnosprawnych obywateli naszego kraju stan rzeczy.

Podsumowanie

Sport i wszelka aktywność fizyczna osób niepełnosprawnych nabiera we współczesnym świecie szczególnego znaczenia. Jak dowodzi literatura przedmiotu, uprawianie sportu jest szansą zarówno dla indywidualnego rozwoju, jak i społecznej integracji. W ten sposób osoba niepełnosprawna może zaspokajać swą potrzebę samorealizacji i społecznej akceptacji (Chin-Ju, Brittain 2006). Tym samym uczestnictwo osób niepełnosprawnych w rekreacji fizycznej i sporcie nie tylko pełni funkcję terapeutyczną, ale i powinno wpływać na ich wydajniejszą pracę nad samymi sobą, a także sprzyjać szerszym kontaktom społecznym. Nie bez znaczenia jest też fakt, że dodatkowe umiejętności psychomotoryczne — pozyskane i poprawiane dzięki aktywności fizycznej — budują pozytywny wizerunek osoby niepełnosprawnej w oczach innych ludzi. Uczestnictwo w sporcie przynosi zatem osobom z niepełnosprawnością fizyczną wiele wymiernych korzyści zdrowotnych i społecznych, a tym samym zmniejsza stygmatyzację społeczną i wydobywa ich potencjał rozwojowy (Nadolska, Koper 2012, s. 46). Odpowiednio dobrana aktywność ruchowa, która dostarcza osobom niepełnosprawnym pozytywne doświadczenia, może skutecznie usunąć towarzyszące niepełnosprawności negatywne emocje w postaci depresji, lęku czy wstydu (Kowalik 2012, s. 25).

Jeśli zatem będziemy chcieli w większym stopniu włączyć ludzi niepełnosprawnych do społeczeństwa, powinniśmy szukać i wspierać rozmaite rozwiązania, które zminimalizują ich marginalizowanie i wykluczenie. Z pewnością dobrym sposobem będzie aktywizowanie niepełnosprawnych osób poprzez różne formy aktywności fizycznej, w tym także sport — zarówno na poziomie amatorskim, jak i wyczynowym.

Przy czym możliwości, jakie niesie ze sobą aktywność fizyczna osób niepełnosprawnych, będą w pełni wykorzystane dopiero wtedy, gdy zaistnieją odpowiednie warunki

---

⁸ Ciekawe — a zarazem pocieszające — jest to, że przy okazji ostatnich wyborów do władz samorządowych (w roku 2014), nie zapomniano o osobach niepełnosprawnych; stworzono dla nich i emitowano specjalne spoty zachęcające do udziału w głosowaniu. To niewątpliwie krok naprzód w kierunku polityki aktywizowania tej kategorii obywateli naszego kraju, Świadczy to także o coraz wyraźniejszym postrzeganiu osób niepełnosprawnych jako liczącej się grupy wyborców. Można mieć nadzieję, że sprawy dotyczące ludzi niepełnosprawnych znajdą należne im miejsce w programach kandydatów do władz samorządowych oraz w programach partii, z których ramienia startują oni w wyborach.

i rozwiązania systemowe. W tym kierunku od lat czyni się pewne starania, choć nadal niektóre kwestie nie doczekały się właściwych rozwiązań. Trudności wynikają między innymi z braku odpowiednio ukształtowanej organizacyjnie sieci wsparcia aktywności sportowej oraz niedostatków w zakresie finansowania istniejących instytucji. Istotne są także ograniczenia mobilności osób niepełnosprawnych związane z barierami architektonicznymi i niedostatkami infrastrukturalnymi.

Stąd także wynika połowiczny sukces różnego rodzaju programów służących integracji osób niepełnosprawnych, w których sport stanowi jedną z dróg do osiągnięcia tego celu. Istniejące zaś m.in. w Narodowym Programie Zdrowia zapisy dotyczące stworzenia warunków umożliwiających osobom niepełnosprawnym włączenie się lub powrót do czynnego życia, w czym pomagać ma również uczestnictwo w sporcie, nie są w wystarczającym stopniu realizowane.

Przeprowadzone badania pokazały, że niezbędna jest modyfikacja systemu instytucjonalnego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, zmierzająca do podniesienia jego efektywności. Zmiany powinny iść w dwóch kierunkach. Po pierwsze, w kierunku rozwiązań systemowych związanych z oddziaływaniem na sytuację i postępowanie beneficjentów tej aktywności. Po drugie, w kierunku zwiększenia sprawności podejmowanych działań, ich zakresu, planowania, wdrażania, a także koordynowania pomiędzy różnymi podmiotami zaangażowanymi w proces aktywizowania i integrowania osób niepełnosprawnych za pośrednictwem różnych form aktywności fizycznej (Gąciarz, Ostrowska, Pańków 2008, s. 120).

Podejmowane w tym kontekście działania na rzecz poprawy jakości życia osób nie w pełni sprawnych muszą mieć charakter długofalowy i wielopłaszczyznowy, a zatem powinny polegać na redukcji ograniczeń fizycznych, ale nade wszystko prowadzić do likwidacji barier społecznych, które napotykają niepełnosprawni. Z tego względu jakościowa zmiana polityki integracji osób niepełnosprawnych wymaga złożonych, wieloszczegółowych działań i opracowania kompleksowego projektu przekształceń. Z przeprowadzonych badań płyną następujące wnioski.

Po pierwsze, niezbędna jest zmiana standardów wypracowywania i wdrażania polityki państwa, polegająca na konsekwentnym ujmowaniu wszystkich przedsięwzięć i form ich finansowania w ramy programów wieloletnich, a ponadto na uwzględnianiu specyfiki sportu osób niepełnosprawnych.

Po drugie, ważna wydaje się zmiana sposobu dystrybucji zasobów, które są przeznaczane na wspieranie osób niepełnosprawnych oraz instytucji realizujących zadania związane z ich społecznym aktywizowaniem.

Po trzecie, należy zadbać o większe uelastycznienie samego systemu wsparcia osób niepełnosprawnych, który obecnie wydaje się zbyt skostniały, a tym samym ma ograniczoną zdolność dostosowywania się do zachodzących zmian oraz do specyfiki różnych środowisk.

Po czwarte, działania na rzecz osób niepełnosprawnych powinny być realizowane w sposób przemyślany, z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań, w jakich żyją osoby niepełnosprawne.

Po piąte, niezbędne jest stworzenie warunków do większego zaangażowania się (partycypacji) lokalnych środowisk w aktywizację osób niepełnosprawnych, co powinno z jednej strony poprawić trafność wyborów celów polityki integracyjnej w ramach danego środowiska, a z drugiej strony wzmocnić w nim poczucie wpływu na realizowane przez siebie zadania.

Po szóste, konieczna jest strategia promująca uprawianie sportu i edukację w tym zakresie, która uświadomiłaby osobom niepełnosprawnym oraz ich bliskim (zwłaszcza rodzicom i opiekunom małoletnich) możliwości stymulowania rozwoju osób niepełnosprawnych poprzez aktywność ruchową.

Po siódme, należy lepiej wykorzystać potencjał niepełnosprawnych sportowców w budowaniu pozytywnego wizerunku całego środowiska osób niepełnosprawnych oraz w oddziaływaniu na świadomość społeczną, co powinno prowadzić do zmiany nastawień społecznych wobec zjawiska niepełnosprawności.

Biorąc pod uwagę powyższe kwestie, należy stwierdzić, że polityka społeczna ukierunkowana na aktywizację i integrację społeczną osób niepełnosprawnych poprzez aktywność sportową musi uwzględniać ich specyficzne potrzeby, tak aby były one zdolne w pełni korzystać z rozwiązań systemowych. W tej dziedzinie najważniejszą rolę ma do odegrania państwo, między innymi za pomocą grantów celowych czy współfinansowania wieloletnich programów, a także zachęt do współpracy ze strukturami społeczeństwa obywatelskiego.

Jednocześnie należy ten system w jeszcze większym stopniu oprzeć na organizacjach pozarządowych, które mają nie tylko największe możliwości bezpośredniego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi, ale i najlepsze rozeznanie w sytuacji danego środowiska, a także zdolność nawiązywania współpracy na poziomie lokalnym z innymi podmiotami. Ponadto, w odniesieniu do tej kategorii instytucji, użyteczne może być podejście koncentrujące uwagę na procesach instytucjonalizacji działań zorientowanych na wspieranie osób niepełnosprawnych.

Państwo — jako dysponent niezbędnych zasobów w postaci instrumentów ustanawiania odpowiednich regulacji prawnych oraz możliwości alokacji posiadanych środków — jest odpowiedzialne za opracowanie nowych standardów w zakresie wspierania aktywności sportowej osób niepełnosprawnych. Powinno się to odbywać na zasadzie stopniowego odchodzenia obecnego systemu polityki państwa od priorytetu w postaci opieki i zaspokajania podstawowych potrzeb niepełnosprawnych w kierunku działań na rzecz trwałej i zrównoważonej poprawy jakości życia tej kategorii osób (Gąciarz, Ostrowska, Pańków 2008, s. 121).

Nie tylko wzmocniłoby to politykę aktywizacji i społecznej integracji, ale także oznaczałoby szansę odejścia od utrwalonego w społeczeństwie stereotypowego wizerunku niepełnosprawnych — jako ludzi nastawionych roszczeniowo, uzależnionych od pomocy i opieki otoczenia, życiowo nieporadnych — w kierunku powszechnego uznania ich za pełnoprawnych uczestników różnych form życia zbiorowego.

Bibliografia

- Charmaz K. (2009), *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*, tłum. B. Komorowska, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chin-Ju H., Brittain I. (2006), *Negotiating Identities Through Disability Sport*, „Sociology of Sport Journal”, nr 23.
- Czykwin E. (2008), *Wstęp*, w: E. Czykwin, M. Rusaczyk (red.), „Gorsi inni” — badania, Białystok, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Femniak J. (2006), *Paraolimpiady w świetle antropologii filozoficznej*, w: J. Nowocien (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*. Tom I, Warszawa, AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska.
- Gąciarz B., Ostrowska A., Pańków W. (2008), *Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych w małych miastach i na terenach wiejskich — uwarunkowania sukcesów i niepowodzeń*, Warszawa, Zakład Wydawniczo-Poligraficzny MPiPS.
- Glaser B. (1978), *Theoretical Sensitivity*, San Francisco, The Sociology Press.
- Glaser B., Strauss A. (1967), *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*, Chicago, Aldine Publishing Company.
- Gorzko M. (2008) *Procedury i emergencja. O metodologii klasycznych odmian teorii ugruntowanej*, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Gryglewicz A. (2005), *Pozabudżetowe formy finansowania sportu osób niepełnosprawnych*, w: Z. Dziubiński (red.), *Sport jako kulturowa rzeczywistość*, Warszawa, Salezjańska Organizacja Sportowa RP.
- Gryglewicz A., Smoleń A. (2006), *Systemowe determinanty osiągnięć polskich sportowców niepełnosprawnych na igrzyskach paraolimpijskich*, w: J. Chełmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza olimpizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy*, t. 2, Warszawa, AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska.
- Guttmann S.L. (1976), *Significance of sport in rehabilitation of spinal paraplegics and tetraplegics*, „Journal of the American Medical Association”, nr 2 (236).
- Heinemann K. (1989), *Wprowadzenie do socjologii sportu*, tłum. M. Skwieciński, Warszawa, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych.
- Konecki K. (2000), *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kossewska J. (2003), *Spoleczeństwo wobec osób niepełnosprawnych — postawy i ich determinanty*, „Studia Psychologica I”, nr 14.
- Kowalik S. (2012), *Mechanizmy oddziaływania na osobę niepełnosprawną poprzez dostosowaną aktywność ruchową*, w: S. Kowalik (red.), *Kultura fizyczna dla osób niepełnosprawnych. Studia z dostosowanej aktywności ruchowej*, Poznań, AWF w Poznaniu.
- Kryńska E. (red.) (2013), *Analiza sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce i Unii Europejskiej. Raport przygotowany w ramach projektu „Zatrudnienie osób niepełnosprawnych — perspektywy wzrostu”*, Warszawa, IPiSS.
- Łuszczynska A. (2011), *Psychologia sportu i aktywności fizycznej. Zagadnienia kliniczne*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Major B., O'Brien L.T. (2005), *The Social Psychology of Stigma*, „Annual Review of Psychology”, nr 56.
- Molik B., Morgulec-Adamowicz N., Kosmol A. (2008), *Zespołowe gry sportowe osób niepełnosprawnych. Koszykówka na wózkach i rugby na wózkach*, Warszawa, AWF w Warszawie.
- Nadolska A., Koper M. (2012), *Możliwości kształtowania Ja cielesnego osób niepełnosprawnych poprzez ich uczestnictwo w sporcie dostosowanym*, w: S. Kowalik (red.), *Kultura fizyczna dla osób niepełnosprawnych. Studia z dostosowanej aktywności ruchowej*, Poznań, AWF w Poznaniu.
- Nigel T., Smith A. (2009), *Disability, Sport and Society*, London, Taylor & Francis.
- Nowak A. (2005), *Marginalizacja osób niepełnosprawnych*, w: A. Nowak (red.), *Wybrane społeczno-socjalne aspekty marginalizacji*, Katowice, Wydawnictwo Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania.
- Ossowski R. (1999), *Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Ostrowska A. (1997), *Postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do osób niepełnosprawnych*, w: E. Zakrzewska-Manterys, A. Gustavsson (red.), *Upośledzenie w społecznym zwierciadle*, Warszawa, „Żak”.
- Pieszak E. (2012), *Aktywność fizyczna a jakość życia osób z ograniczoną sprawnością*, „Ecologia Humana”, nr 2 (10).
- Sahaj T. (2013), *Niepełnosprawni i niepełnosprawność w mediach*, Warszawa, Instytut Rozwoju Służb Społecznych.
- Sobiecka J. (1999) *Sport inwalidów — wyobcowany krąg ludzi?*, „Postępy Rehabilitacji”, nr 13 (3).
- Stanisławski P. (2004), *Od ofiary do herosa*, „Integracja”, nr 2, www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/7925 [dostęp: 15.03.2014]
- Strauss A., Corbin J. (1990), *Basics of Qualitative Research*, London–New Delhi, Sage.
- Szarfenberg R. (2008), *Pojęcie wykluczenia społecznego*, Warszawa, Instytut Polityki Społecznej UW.
- Tasiemski T., Kennedy P., Gardner B.P., Taylor N. (2005), *The association of sports and physical recreation with life satisfaction in a community sample of people with spinal cord injuries*, „NeuroRehabilitation”, nr 20.
- Tasiemski T., Koper M. (2013), *Miejsce sportu w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych fizycznie*, „Niepełnosprawność — zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr 3 (8).
- Woods R.B. (2006), *Social Issues in Sport*, Champaign, IL, Human Kinetics Publishers.
- Wyka A. (1993), *Badacz społeczny wobec doświadczenia*, Warszawa, Wydawnictwo IFiS PAN.
- Żukowska Z. (2006), *Wartości sportu mierzone uczestnictwem młodzieży niepełnosprawnej w igrzyskach paraolimpijskich*, w: J. Nowocień (red.), *Społeczno-edukacyjne oblicza olimpiizmu. Ruch olimpijski i niepełnosprawni sportowcy* (t. 1), Warszawa, AWF w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska.

Summary

The article aims at demonstrating the concept of social integration of the disabled, in which crucial role is played by sports activity. It is presented on the background of legal-institutional conditions. First part of the article, referring to literature of the subject and reviewing the most significant legal acts, outlines a role and a meaning, which are ascribed to sports activity of the disabled in the process of their social integration. The second part points to a scope of aid from Polish state institutions and non-governmental organizations in supporting physical activity of this category of citizens. Further part of the article is referring to direct experiences of representatives of the disabled persons' environment, practicing various forms and types of sport. In order to investigate the perspective of the researched persons unstructured interviews were conducted. Analysis and interpretation of the empirical material and existing data is based on the grounded theory. The research suggests that persons with disabilities have some difficulties in fulfilling their needs connected with physical activity and sports practicing. They also experience various inconveniences, and they struggle with limitations in the financial, organizational and social spheres. Therefore, legal, institutional and organizational solutions need to undergo some transformations, allowing for proper social integration of the disabled, where a significant meaning would be physical activity and sport practicing.

Key words: sports, physical activity, disability, social integration

Cytowanie

Jakub Niedbalski (2015), *Sport jako narzędzie aktywizacji i społecznej integracji osób z niepełnosprawnością fizyczną*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” nr 28(1)/2015, s. 101-118. Dostępny w Internecie: www.problemy polityki społecznej.pl [dostęp: dzień, miesiąc, rok]